

Vijfde rassenlijst van bomen bevat veel wijzigingen.

September vorig jaar verscheen de Vijfde Rassenlijst van Bomen. Deze was dringend nodig omdat de voorganger zwaar gedateerd was. Twee boomveredelaars die nauw betrokken zijn geweest bij de samenstelling van deze nieuwe lijst, zijn ir. Hans Heybroek en ir. Sven de Vries van de Dorschkamp. Zij lichten de Vijfde Rassenlijst ("de laatste van deze eeuw?") nader toe.

Het doel van een rassenlijst is volgens de Zaaizaad- en Plantgoedwet van 1966 de praktijk voor te lichten over de cultuurwaarde van de verschillende groepen van cultuurgewassen. Die wet vermeldt ook dat zo'n adviserende lijst periodiek behoort te worden uitgegeven. Heybroek, leider van het project Voorbereiding Rassenlijst, zegt dat gezien de voort-

durende ontwikkelingen op het gebied van zaad en plantsoen het noodzakelijk is om minstens om de vijf jaar een nieuwe Rassenlijst van Bomen samen te stellen. Dat de vorige uitgave uit 1977 pas na dertien jaar is vervangen, vindt hij dan ook een slechte zaak. "Een rassenlijst is snel gedateerd en daarom is regelmatige vervanging essentieel. Klonen verouderen en blijken bijvoorbeeld vatbaar voor ziekten of beschadigingen wat voorheen niet bekend was. Neem bijvoorbeeld de populierekloon 'Fritzi Pauley' die zelfs nog in de Aanvulling op de Vierde Rassenlijst voorkwam. Daarvan is inmiddels gebleken dat hij veel te gevoelig is voor topbreuk. Bovendien zijn er nu betere klonen. Op de nieuwe rassenlijst kom je 'Fritzi Pauley' dan ook niet meer tegen." "Een nieuwkomeur daarentegen is 'Koster'. Als er op dit moment nog met de oude lijst gewerkt zou worden, zou deze kloon niet de grens over komen omdat hij gewoonweg niet in die lijst is opgenomen. De Rassenlijst heeft namelijk ook een functie bij import en export

van zaad en plantsoen."

Export

Het langdurige uitstel dat voorafging aan de komst van de Vijfde Rassenlijst wijt Heybroek onder meer aan de traagheid van de overheid. Deze heeft volgens hem veel te lang gewacht met het instellen van een Commissie voor de samenstelling van de Rassenlijst voor Bosbouwgewassen. Alleen die commissie, die door de minister wordt benoemd, mag de Rassenlijst uitgeven. Zo'n commissie is er na 1977 lange tijd niet meer geweest. Dat er nu dan uiteindelijk toch een vijfde uitgave gereed is gekomen, is mede te danken aan de Nederlandse Algemene Keuringsdienst voor Boomkwekerijgewassen (NAKB), meent de projectleider. Deze instantie heeft er bij het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij op gewezen dat een nieuwe lijst van rassen onontbeerlijk is met het oog op de export van bomen en zaad. Voor dat argument bleek de overheid gevoelig te zijn.

■ 2. De groene es 'Zundert', een nieuwe soort en kloon in de Rassenlijst.

■ 3. De iep 'Lobel', nieuw in de lijst.

De Vijfde Rassenlijst van Bomen – 160 pagina's dik met een deel over klonen en een deel over herkomsten – vertoont uiterlijk grote verschillen met zijn voorganger. Heybroek vertelt dat geprobeerd is de lijst toegankelijker te maken. "De vorige rassenlijst was niet handzaam. Het was een losbladige map van een onhandig groot formaat. We hebben nu een compacter boekwerkje dat gemakkelijk in het veld is mee te nemen. Bovendien bevat de omslag ervan een uitklapbaar kaartje van Nederland waarop gebied, opstand en lokatie staan vermeld. Aan de hand van codes en het kaartje kan de gebruiker exact nagaan waar het plantmateriaal uit het boekje vandaan komt." "Wat we ook gedaan hebben, is het meer naar voren halen van de wettelijke achtergrond over bijvoorbeeld EG- en niet-EG-soorten. Verder hebben we onderscheid gemaakt tussen geselecteerd en getoetst materiaal en bovendien is in de nieuwe uitgave de verwarring over de terminologie ontrafeld. Hoewel we de benaming rassenlijst nog steeds hanteren, spreken we verder – in aansluiting op het spraakgebruik – van klonen bij de vegetatief vermeerderde gewassen en van herkomsten bij generatief vermeerderde gewassen."

Mes in populieren

De rassenlijst is niet alleen toe-

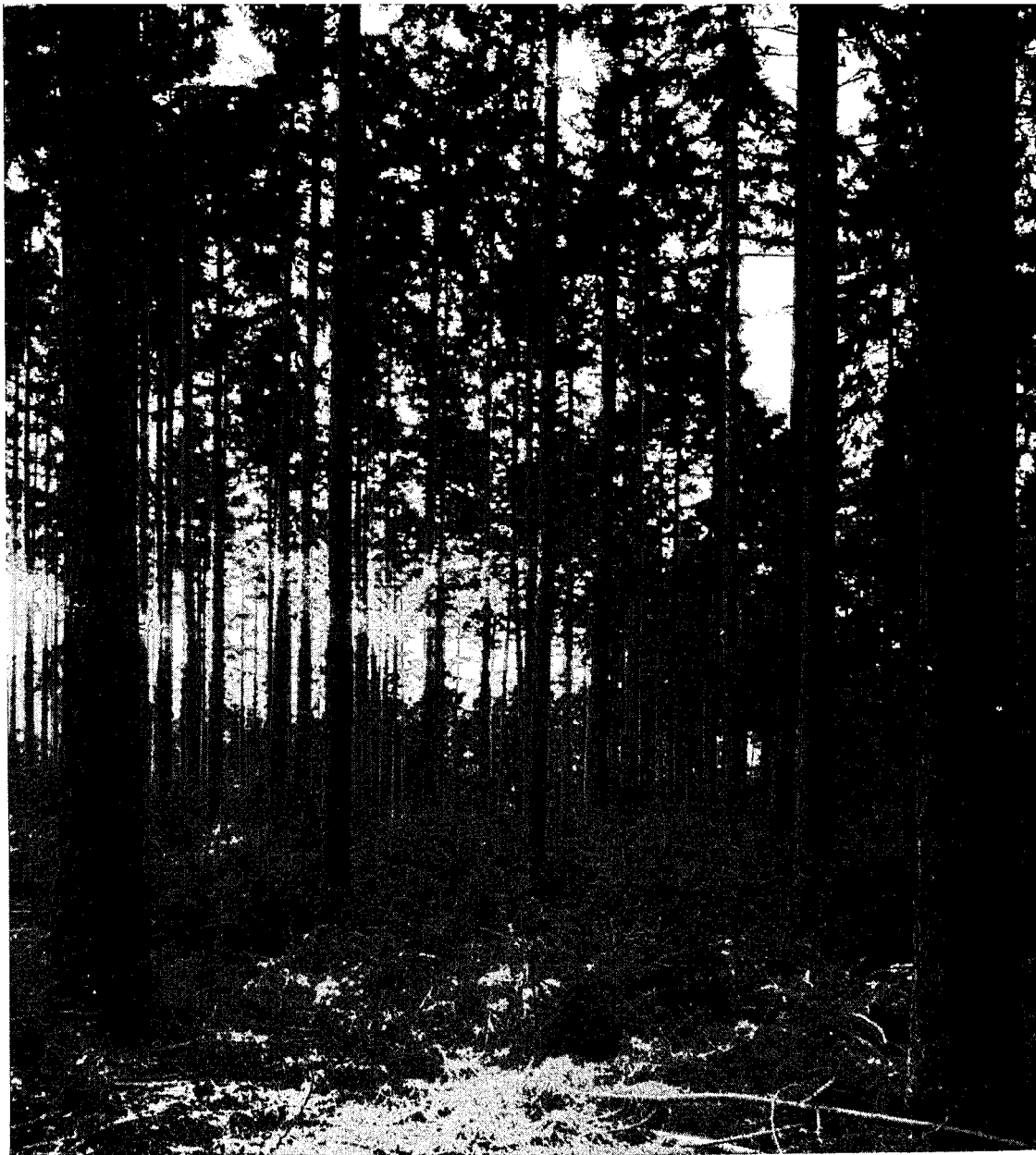
■ 5. Zomereik: nakomelingen van een geselecteerde herkomst.

gankelijker geworden, ook zijn er grote inhoudelijke wijzigingen doorgevoerd. Zo zijn van de 21 populiereklonen die nog op de Vierde Rassenlijst stonden vermeld er slechts elf aangehouden. Maar daarentegen zijn er maar liefst twintig nieuwe bijgekomen. Heybroek: "De meeste populiereklonen die we eruit hebben gehaald, zoals 'Gelrica', 'Harff', 'Heidemij', 'Androscoggin', 'Geneva' en 'I 214' worden eigenlijk al praktisch niet meer gebruikt. Ze zijn erg gevoelig voor Marssonina en kanker of ze groeien te traag zodat het veel te lang duurt voordat ze hun functie kunnen gaan vervullen." De Vries voegt eraan toe dat er ook enkele namen zijn verdwenen omdat op de oude rassenlijst populiereklonen dubbel voorkwamen onder verschillende namen. "Neem bijvoorbeeld 'Zeeland' en 'Robusta'. Uiterlijk waren deze twee niet van elkaar te onderscheiden. We hebben via biochemische weg geprobeerd verschillen aan te tonen maar dat is niet gelukt. We nemen aan dat ze dus gelijk zijn. Daarom staat nu alleen 'Robusta' op de lijst met de naam Zeeland als synoniem." "Met die samenvoeging hebben we voor alle betrokken, te weten de NAKB, de kwekers en de gebruikers, het leven gemak-

kelijker gemaakt. Het probleem om identieke klonen uit elkaar te houden kost alle partijen onnodig werk, geld en zenuwen. Het is ook beter voor de relatie tussen boomkweker en afnemer. Voorheen stonden sommige klanten erop dat ze specifiek één van de twee klonen wilden hebben. Nu kan de boomkweker gewoon zeggen dat beide klonen hetzelfde zijn zonder dat de klant achterdochtig hoeft te worden dat hem iets verkeers wordt opgedrongen." Dergelijke vergelijkende biochemische proeven zijn eveneens gedaan bij de klonenparen 'Enniger' en 'Limbricht' en bij 'Loenen' en 'Terwolde'. Ook in deze twee gevallen bleek er geen verschil te zijn. Nu staan alleen de populiereklonen 'Enniger' en 'Loenen' vermeld met de geschrapte klonennamen als synoniemen.

Revolutionaire wijziging

Een revolutionaire wijziging noemt Heybroek de ingreep bij de wilgen. Van de tien klonen op de oude lijst zijn er vier uitgehaald, namelijk 'Liempde', 'Lichtenvoorde', 'Drakenburg' en 'Roc-kanje'. Er zijn geen nieuwe bijgekomen. Wel staan er enkele op de nominatie voor een volgende rassenlijst maar die zijn nu nog onvoldoende onderzocht. Heybroek vindt de wijziging zo bijzonder omdat de vier verwijderde klonen tot voor kort nog steeds op grote schaal werden gebruikt, ondanks dat het wel bekend was dat ze zeer gevoelig zijn voor de watermerkziekte. Als één van de redenen waarom de praktijk nauwelijks op die informatie reageerde, noemt zijn collega De Vries het gegeven dat de watermerkziekte bij jonge wilgen niet voorkomt. "Als een wilg de watermerkziekte krijgt, gebeurt dat meestal pas na een leeftijd van tien jaar. Dat betekent dat een boomkweker zelf nooit met deze ziekte wordt ge-

■ 4. Douglas, herkomst Park 't Loo-02.

konfronteerd. Daarom kweekt en verkoopt hij de gevreesde klonen gewoon op grote schaal. Het is dan ook belangrijk om juist de afnemer te motiveren klonen te kopen die meer bestand zijn tegen deze ziekte of over te stappen op andere soorten bomen. Liever geen wilg dan een zieke wilg." De

Vries doelt daarmee op het feit dat eigenlijk alle wilgeklonen vatbaar zijn voor de watermerkziekte. De éne wat meer dan de andere. Door die gevoeligheid wordt in Nederland de aanplant van deze boomsoort sterk beïnvloed. Hoewel de wil er is, wagen veel bomenplanters het niet om wilgen in hun programma op te nemen. Omdat het moeilijk is via de klas-

sieke manier van veredeling resistentie tegen de watermerkziekte in te bouwen, is de Dorschkamp samen met het Wageningse Centrum van Plantenveredelingsonderzoek en met de boomkwekers Udenhout en Van den Oever begin vorig jaar met een groot project begonnen, waarbij met behulp van genetische manipulatie resistentie wordt ingebouwd in

wilgeklonen. Dit unieke onderzoek wordt gesubsidieerd door het ministerie van Economische Zaken.

Ook bij de andere boomsoorten zijn er wijzigingen aangebracht, hoewel minder ingrijpend dan bij de populieren en de wilgen. Zo zijn er bij de essen 'Zundert', bij de iepen 'Columella', 'Clusius', 'Dodoens', 'Lobel' en 'Plantijn', bij de elzen 'Spaeth' en bij de gewone esdoorns 'Bruchem' en 'Constant P.' als interessante klonen bijgekomen. Verdwenen zijn bijvoorbeeld 'Commelin' en 'Vegeta' bij de iepen.

Herkomsten

Het tweede deel van de rassenlijst gaat uitsluitend over herkomsten, dat wil zeggen zaadopstanden en zaadgaarden. De vele gegevens hierover zijn opgeschoond, gecorrigeerd en aangevuld. Nieuw opgenomen soorten bij de loofbomen zijn esdoorn, grijze els, zachte berk, es en boskers. Nieuwkomers bij de naaldbomen zijn de Oostenrijkse den en de typische bossoorten *Abies grandis*, *Thuja plicata* en *Tsuga heterophylla*.

Heybroek: "Deze soorten worden in de bosbouw nog heel beperkt toegepast. Niet dat dat nu ineens op grote schaal moet gaan gebeuren, want de natuurwaarde die ze meebrengen is niet zo groot. Maar wanneer men ze gaat gebruiken, is het wel belangrijk de goede herkomsten te nemen. Dat voorkomt veel problemen."

Nieuw is dat er van *larixhybride*, van fijnspaar en vooral van grove den nu herkomsten zijn in de categorie "getoetst". Dat betekent dat bij deze herkomsten in vergelijkende proeven is bewezen dat ze genetisch superieur zijn. Zelfs zijn er nu van grove den getoetste herkomsten die met een gerust hart aanbevolen worden voor

Drenthe, een gebied waar grove den anders vaak mislukt.

Heybroek hoopt dat de getoetste herkomsten veel gebruikt gaan worden. "Dat is ook goed voor de genenbewaring. Als het hele land volgeplant wordt met zaadgaardzaad, hoe goed dat ook mag zijn, dan loop je toch de kans om voor Nederland heel waardevolle typen te verliezen. Misschien zullen we die straks, als het broeikas-effect doorzet, hard nodig hebben."

Geheel nieuw is voorts een opsomming van aanbevolen buitenlandse herkomsten van naaldbomen. In het algemeen wordt aanbevolen om inheemse herkomsten te gebruiken, maar in sommige jaren en bij sommige soorten kan het noodzakelijk zijn over te stappen op buitenlandse. In de rassenlijst staan uitsluitend die buitenlandse herkomsten vermeld waarvan proefondervindelijk is bewezen dat ze geschikt zijn voor ons klimaat.

Subsidie

Heybroek benadrukt dat het van wezenlijk belang is dat bosplanters genetisch goed materiaal gebruiken. De rassenlijst kan daarbij als leidraad dienen. "Het advies om genetisch goed materiaal te gebruiken, lijkt misschien een open deur maar helaas is dat zeker niet zo. Een planter kan namelijk bij bosaanleg subsidie krijgen van de overheid als hij en het toegepaste materiaal aan allerlei voorwaarden voldoen. Maar het vreemde is dat die subsidie ook geldt bij het gebruik van genetisch slecht materiaal. Dat is natuurlijk absurd." "Het is heel belangrijk klonen en herkomsten te gebruiken die zijn aangepast aan ons klimaat en waarvan bekend is dat ze hier goed groeien. Zeker gezien de achteruitgang van de vitaliteit van ons bos door de luchtverontreiniging is een goede keuze van belang. De kans op

overleving van de bomen is dan veel groter. En wanneer na 1992 de grenzen in Europa opengaan, wordt het nog moeilijker om materiaal dat ongeschikt is voor ons klimaat buiten de deur te houden. Daarom zou de overheid alleen subsidies moeten verlenen aan diegenen die genetisch goed materiaal gebruiken." Als voorbeeld van hoe het fout kan lopen door gebruik van verkeerd materiaal noemt hij de situatie in de Peel. "Het is bekend dat daar vroeger veel genetisch slecht materiaal is geplant, vooral van de grove den. Ik denk dat daardoor de huidige bomen extra gevoelig zijn voor de verzuring die het gevolg is van de vele varkensfokkerijen. Als ze destijds goede herkomsten hadden gebruikt, was het probleem van boomsterfte nu waarschijnlijk minder geweest. In elk geval is het een reden om er nu uitsluitend eerste klas materiaal te planten."

Dat het regelmatig bijwerken van de rassenlijst noodzakelijk is, is duidelijk. De mutaties bij de populieren en wilgen spreken wat dat betreft boekdelen. De beide veredelaars van de Dorschkamp hebben echter weinig vertrouwen in de komst van een zesde rassenlijst. Op het onderzoekswerk dat noodzakelijk is om een goede lijst te kunnen samenstellen, wordt momenteel namelijk fors bezuinigd. Dat maakt hoogstwaarschijnlijk ook het opnemen van stadsbomen in de eerstvolgende rassenlijst -hetgeen nog veel onderzoek vergt- voorlopig tot een utopie. En dat betreuren Heybroek en De Vries. "Mogelijk is dit de laatste Rassenlijst van Bomen in deze eeuw".

De Vijfde Rassenlijst is te verkrijgen bij de boekhandel, of door fl. 19,75 over te maken op postgiro 1037754 van de uitgeverij Leiter-Nypels BV te Maastricht.